

JOBBÁGYKÖLTÖZÉS SÁROS MEGYÉBŐL ZEMPLÉN MEGYÉBE A 18. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

JÁN ADAM

Annak ellenére, hogy a kora újkor (16–18. század) elnevezés szinonimájaként Kelet-Közép-Európában a második jobbágyság elnevezést használják, mind a csoportos, mind az egyéni migráció kisebb vagy nagyobb távolságokra megfigyelhető. Jelentősebb társadalmi események következményeként tömeges méreteket öltött a vándorlás – például háborús konfliktusok, járványok stb. – amelyek után egyes területek nagymértékben elnéptelenedtek, s így vonzóak lettek közelebbi és távolabbi régiók lakossága számára. A Sáros vármegyei jobbágyok gyakori célterülete Zemplén. Már 1699-ben Sáros vármegye Andrassy báróhoz és Monok mezővároshoz fordult azzal a kéréssel, hogy adják vissza a sárosi szökevényeket.¹ Egy évvel azelőtt ugyanezt követelte az abaúji, szepességi, zempléni nemesség. A Zemplén vármegyéhez címzett levelek azt bizonyítják, hogy ez a mozgás a következő években sem szűnt meg.² 1738-ból és 1741-ből lehetőségünk van pontos adatokra támaszkodni, bár ezek csak Sáros vármegye két kerületéből, a makovicai uradalomból és az Alsótarcai járásból származnak. Ezek az összeírások tartalmaznak névjegyzékeket (telektulajdonosok), amelyek az egyes falvak szerint kerültek leírásra. Ezek lakosai vagy meghaltak, vagy az 1738–41-es pestisjárvány elől szöktek el.³ A makovicai uradalom összes népességfogyása 353 telektulajdonos, közülük 242 meghalt, 111 elszökött (családostul). E szökevények több mint fele (65) Zemplénbe ment, mégpedig a vármegye déli részeibe. Az Alsótarcai járást 174 család hagyta el önkényesen. A legtöbben Abaúj és Zemplén vármegyébe, kevesebben Borsodba mentek. Nemcsak a földéhség a sárosi jobbágyok szökését kiváltó tényező. Tekintettel a már több évtizede tartó elvándorlási hullámra, és az elhagyott telkek nagy számára (az utolsó pestisjárvány alatt is) feltételezhetjük, hogy a földterület és a lakosságszám közti viszony abban az időszakban bizonyos mértékben javult.⁴ Ebben jelentős része volt a rosszabbodó belpolitikai helyzetnek. Minden jobbágytemetés mások számára a földesúri kötelezettség növekedését jelentette. A 18. század első felében eléggé gyakoriak voltak a különböző elemi csapások: felhőszakadás, jégeső, erős fagy, melyek nemegyszer teljesen elpusztították a teljes termést, aminek következménye az élelmiszerhiány, a betegségek és a halálozások nagy száma.⁵ Ebben a helyzetben az elköltözés lehetősége egyre vonzóbb lett a termékenyebb területekre, ahol szintén elég szabad föld volt. A következő táblázat azon zempléni mezővárosok és községek jegyzékét tartalmazza, amelyekben a Sárosból jött jobbágyok letelepültek, ezeken kívül azokat a sárosi falvakat, amelyeket

¹ Állami területi levéltár (*Šoba Prešov*, ŠŽ, Knihy, 19, 840.

² *Šoba Prešov*, ŠŽ, Knihy, 19, 125. *Horváth, P.*: Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici XVIII. storočia. Bratislava, 1963. 219–220.

³ *Šoba Prešov*, ŠŽ II, L. C. 1742/86, 90.

⁴ Az akkori szokások szerint a földesúr az elhagyott jobbágytelket birtokához csatolta.

⁵ Makovicai uradalom több elemi csapás sújtotta: 1721–, 1725–, 1728-ban a jégeső, 1733–, 1741– jégeső és felhőszakadás. *Šoba Prešov*, ŠŽ II, a. p. 1721/4, 1725/10, 1728/17, 1733/12, 1741/21, 1741/30.

elhagytak, a járást, amelybe tartoztak (SZJ – szolgabíró járás; M – makovicai uradalom; A – Alsótarcai járás), az évet, melyben eltávoztak és a volt telek nagyságát (M-nél terület virgában, A-ban a részben). A táblázat a családfők jegyzékét is tartalmazza, hogy a megmaradt források alapján lehessen további sorsukat követni.⁶ (Tükröződik-e a térségi mobilitás a szociális mobilitásban is? Javult-e helyzetük annak folytán, hogy nagyobb telket kaptak használatba, a parasztok szőlőtermelőkké váltak-e, vagy az ideiglenes betelepülés után tovább folytatódott-e a migráció?)

Cél község	Kiinduló község	SzJ	Név	Év	T
Bačkov	Kapišová	M	Vaszily Radocczinsky	1741	2
Banyacska	Benedikovce	M	Ivan Halykuv	1739	1,5
			Ivan Jevcsak	1739	2
	Ruská Nová Ves	A	Ivan Luszkanics	1738	¼
Biel	Šapinec	M	Jaczko Mihaluv	1738	3
Brezina	Veľké Bukovce	M	Vaszil Hudakuv	1738	3
Budkovce	Poliakovce	M	Tomko Svecz	1739	2,5
	Červenica	A	Ivan Holinka	1740	¼
Bystré	Kurima	M	Maczko Rusznak	1742	1,5
Čelovce	Kecеровské Lipovce	A	Ivan Hudák	1740	¼
Čierne	Ofšavka	M	Michal Bilobtuv	1740	1,5
Davidov	Lesiček	A	Fran. Kobulniczky	1740	1/8
Detřík	Ladomírová	M	Stefan Varjanka	1738	2
Dobrá ⁷ +	Opiná	A	Ivan Sztaniszlav	1739	1/8
Drahňov	Kecеровské Lipovce	A	Ivan Simcsák	1740	¼
	Červenica	A	Ivan Smajda	1740	¼
			Joannes Valyka	1740	1/8
			Joannes Soltisz	1740	1/8
			Martinu Stoffa	1740	¼
			Joan. Knap	1740	¼
			Michal Petrus	1741	1/8
Ďurďoš	Vyšný Svidník	M	Jurko Koszonka	1739	1,5
Havaj	Pstrina	M	Jurko Polihanin	1739	1,5
Hermanovce	Rovné	M	Ihnat Judka	1738	2
Hlinné	Šapinec	M	Hricz Staskuv	1738	2
Horovce	Mudrovce	A	Stephan Gazdarczin	1741	1/8
Kochanovce ⁸	Hrabovčík	M	Vaszily Potochnany	1738	2
	Červenica	A	Joan. Jencsusak	1740	1/8
Kožuchov	Gribov	M	Havrila Konik	1738	2

⁶ Közép-Zemplén néhány községében az anyakönyvekben az elszökött jobbágyok neveit sikertelenül kerestem. Ebben bizonyos szerepet játszott az is, hogy az új telepesek továbbköltöztek délre, vagy az új település nevét vették át, vagy a családok férfiága kihalt.

⁷ Zemplénben ezt a nevet két falu viselte: 1. Nagydozsa a Varannói járásban (1965-ben a víztároló építése miatt pusztult el), 2. Kisdozsa a Töketerbesi járásban. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I., II. Bratislava, 1977. I. 321–322. (Kisdozsa), II – 123–125. (Kvakovce, Nagydozsa). Az elhagyott telek számát nézve a terebesi járási Dobráról van szó (1715-ben 6 lakott és 26 elhagyott gazdaság). Ezt a községet Bél Mátyás 1732-ben a vagabunosok, szökevények és beköltözők településeként jellemezte. Žudel, J.: Národnostná štruktúra obyvateľstva na južnom Slovensku v 1. polovici 18. storočia. Geografický časopis 44, 1992, 2, 142, 13. jegyzet (vagi profugi, advenae ... mixti geberis nationisque).

⁸ Feltételezhetjük, hogy nem a Homonnai járásban található Kohányról, hanem a Gálszécs mezőváros melletti Kohányról van szó, ahová a Homonnai járásból is szöktek jobbágyok.

Cél község	Kiinduló község	SzJ	Név	Év	T
Kravany	Hrabovčík	M	Ivan Hubalik	1738	3
	Červenica	A	Joann. Maczka	1740	1/8
Kuzmice	Kurima	M	Onda Lepecsin	1738	1,5
Lastovce	Čížatice	A	Steph. Kurucz	1738	¼
Luhyňa	Šapinec	M	Ivan Maruhics	1738	1,5
			Ivan Uhrinik	1738	2
Mád	Havranec	M	Lesko Uhrin	1739	3
	Dlhá Lúka	M	Jura Rabiczkeho	1741	3
Malé Ozorovce	Poliakovce	M	Tomko Rabuv	1738	2
	Červenica	A	Georg. Kolleszar	1740	¼
Plechotice	Dubinné	M	Michal Lelek	1741	1,5
Prosačov	Kurima	M	Jura Krucsovski	1740	1,5
Rokytovce	Driečna	M	Fedor Popovecz	1741	1,5
Sečovce	Chmeľová	M	Grenjo Szeman	1740	3
		M	Ivan Pramuv	1739	1,5
		M	Vaszily Dimissin	1740	1,5
		M	Fedor Mikuluv	1742	2
		M	Matta Vilcsek	1741	1,5
			Hricz Rusznak	1740	1,5
		M	Sima Balon	1740	1,5
Sečovská Polianka	Kurima	M	Jura Kovaljov.	1740	1,5
Sírník	Kostoľany nad Hornádom ⁹	A	Andreas Horky	1739	¼
Soľ	Poliakovce	M	Onda Jancsuv	1740	1,5
Somotor ¹⁰	Červenica	A	Paulus Gajdos	1740	1/8
Stanča	Gribov	M	Lesko Koszcsak	1738	3
Strážske	Kostoľany	A	Andreas Uhrascsak	1741	¼
Svinice	Červenica	A	Georg. Hreha	1740	1/8
Szerencs	Chmeľová	M	Danko Szuda	1739	3
		M	Michal Pasztiruv	1741	3
		M	Paulus Szliuszar	1740	1,5
			Andreas Mazurek	1741	3
			Joannes Vcsassny	1741	1,5
Tallya	Dubova	M	Fedur Holbicsek	1741	1,5
	Kurima	M	Palya Pirnah	1742	1,5
	Stebník	M	Ivan Lazorik	1742	3
	Vladiča	M	Matey Mikituv	1740	2
	Vyšný Svidník	M	Jaczko Spancsissin	1741	1,5
Trebíšov	Boliarov	A	Andreas Girman	1739	¼
	Solivar	A	Joan. Hajduk	1742	½
Úpor	Chmeľová	M	Hricz Orincsin	1741	1,5
		M	Ivan Hubanics	1740	2
		M	Vaszil Ondzikuv	1741	3
		M	Vaszil Dzubak	1740	1,5
Vavrinec	Kapišová	M	Ivan Maczkuv	1740	3
Veľká Tŕňa	Kurima	M	Jura Sztrak	1738	1,5

⁹ Ma Družstevná pri Hornáde község része.

¹⁰ Ma Nová Vieska pri Bodrogu (1964-ben Szomotorhoz csatolt).

Cél község	Kiinduló község	SzJ	Név	Év	T
Veľké Ozorovce	Cígeľka	M	Lesko Licsakuv	1741	1,5
	Ladomírová	M	Jaczo Kacsuruv	1741	2
	Kecеровské Lipovce	A	Ivan Bencsa	1740	¼
Veľký Kazimír ¹¹	Červenica	A	Michal Janocs	1740	¼
			Joan. Sarkány	1741	¼
			Georgius Uhrinyák	1740	1/8
			Joan. Zamutovszky	1740	1/8
Veľký Ruskov ¹²	Okružná	A	Danyko Szokoly	1738	1/8
Vojtovce	Veľké Bukovce	M	Andrig Matyszszak	1739	1,5
	Ofšavka	M	Vaszil Klimissin	1740	1,5
Zamutov	Abranovce	A	Ivan Maczko	1741	¼
	Červenica	A	Joannes Kovacs	1740	1/8
			Stephan Kurilla	1741	¼
			2. Stephan Kurilla	1741	1/8
			Georgius Stoffa	1740	¼
	Kecerevské Lipovce	A	Ivan Bencsa	1740	¼
			2. Ivan Bencsa	1740	¼
			Petrus Bencsa	1740	¼
	Kokošovce	A	Stephan Bednarsik	1742	¼
	Kostoľany nad Hornádom	A	Andreas Hudak	1741	¼
			Ivan Hudak	1741	¼
			Stephan Horky	1741	¼
Zemplín	Kecеровské Lipovce	A	Michal Tomesik	1740	¼
	Kurima	M	Jancsa Furkos	1739	1,5
			Jancsa Gregor	1742	1,5
Zemplínska Teplica	Žehňa	A	Andreas Mallink.		
Zemplínske Hradište	Kostoľany	A	Andreas Antollik	1739	¼
Vila penes Bodrog	Bunetice	A	Mathias Rusznak	1738	¼
Nem sikerült pontosan meghatározni					
Darhóc	Červenica	A	Andr Kovacs	1741	1/8
Hajdo	Šapinec	M	Lukacs Chilak	1741	2
Kirima	Dubinné	M	Onda Honcs	1740	1,5
			Jura Honcs	1740	1,5
penes Tarhany	Vtáčkovce	A	Ivan Hreska	1738	¼

¹¹ Ma Kazimír község része.

¹² Ma Nový Ruskov község része.

AZ ELSZÖKÖTT LAKOSSÁG NÉHÁNY JELLEGZETESSÉGE

Gazdasági viszonyok

Mindenekelőtt a kisebb telkek tulajdonosai szöktek. A makovicai uradalomból 32 család. Másfél virgás telket hagytak el, 2 virga nagyságú telket 14 család, 2 és fél virgásat 1 és 3 virgásat 13.¹³ Az alsótarcai területéről 16 család 1/8 telekről szökött, 29 negyedtelkes család és 1 féltelkes.

Vallási összetétel

A makovicai uradalomból elszököttek között a görög katolikus vallásúak voltak többségben, csak a zborói, kurimai, dubinai, szemelnyei és polyáki jobbágyok esetében van szó római katolikus vallásról. Az Alsótarcai járásban bonyolultabb helyzettel találkozunk. Itt a 2 előző valláshoz az á. h. evangélikus vallás is csatlakozott.¹⁴ A szökés idejéről (az évszak, hónap) és módjáról nem rendelkezünk közelebbi információkkal. Beszélnek azonban róluk más források, amelyeknél viszont hiányzik a szökés helye. Így pl. 1736 tavaszán (március, április, május) Szedikertről 5 negyedtelkes jobbágy szökött el, és közülük 4 semmit nem hagyott maga után, 1 két köből gabonát és 3 zsellér szintén nem hagyott ott semmit. A 4 elszökött szentimrei jobbágy után (1736. május–december, 1737. január és február) semmi nem maradt, csak az adósság. Az a 11 jobbágy, aki 1718-ban Oroszvojáról Lengyelországba szökött, otthon hagyott 18 ökröt, 12 tehenet, 60 juhot, 27 kereszt árpát, 49 kereszt zabot és maradt 74 Ft adósságuk.¹⁵ Feltételezhetjük tehát, hogy az általam vizsgált szökevények esetében is hasonló lehetett a helyzet, és a jobbágyok elvittek magukkal mindent, amit lehetett.

Családi viszonyok

Csak Zboróról és Kuzsináról maradtak meg anyakönyvek a 18. század első feléből. Belőlük sikerült a család helyzetét rekonstruálni.¹⁶ A szökés idején legtöbb gyereke (6) 2 családnak volt, 4 gyereke szintén 2 családnak, 3 gyereke 2 családnak, 2 gyereke 2 családnak, és 1 családnak csak 1 gyereke volt. Az átlag: családonként 3–4 gyerek. A gyerekek kor szerinti összetételéből kiderül, hogy a nehéz útra egészen kis gyerekekkel is elindultak a családok. A gyerekek több mint fele 10 év alatti volt.

¹³ Encyklopédia Slovenska IV. Bratislava, 1980. 570. I. szerint egy jobbágytelek 10–15 virgából állt. Sáros vármegyében egy jobbágytelek 12 virgának felelt meg, úgyhogy 3 virga negyed telekkel és 1,5 virga 1 nyolcadtelekkel volt azonos. Horváth, P.: Poddaný fud na Slovensku v prvej polovici XVIII. storočia. Bratislava, 1963. 123.

¹⁴ Az á. h. ev. parókia Opínán volt, melynek leányegyházai voltak Bunyita, Vörösvágas, Tisithe, Kecerlipóc, Kosytolány, Patacskó. Sarmányová, J.: Cirkevne matriky na Slovensku zo 16.–19. storočia. Bratislava, 1991. 251–252.

¹⁵ Horváth, P.: Poddaný fud na Slovensku v 1. polovici 18. storočia. Bratislava, 1963. 220. 20. jegyzet.

¹⁶ Šoba Prešov

*A gyerekek kor szerinti összetétele:*¹⁷

0 – 1 év	1 – 5 év	6 – 10 év	11 – 15 év	16 – 20 év	21 – 25 év	26 év felett
0	10	8	7	4	1	1

A Sáros megyei lakosság is hozzájárult Alsó-Zemplén vegyes etnikai és vallási képéhez. A makovicsai uradalomból elsősorban a ruszinok és a görög katolikusok érkeztek Zemplénbe, kisebb számban a szlovákok és a római katolikusok, az alsótarcai kerületből pedig a katolikusokon kívül a mindkét hitvallású evangélikusok is,¹⁸ akik nemzetiségileg szlovákok voltak. Egy külön problémát alkot a görög katolikusok etnikai (nyelvi) hovatartozása. Ezek dél felé költözésük következtében az eredeti ruszin nyelvi jelleget elvesztették. Arra a kérdésre, hogy az Alsótarcai járásból immár a szlovák vagy még a ruszin társalgási nyelvvel mentek-e el, csak azon körülmények vizsgálata után válaszolhatunk, mint az új helyen való tartózkodás, az egyes településeken való koncentrálódás, a környező lakossággal meglévő kapcsolatok és ennek keretében a vegyes házasságok. Feltételezhetjük tehát, hogy kisebb csoportjuk a más nyelvű többségi környezetben már a 2. és a 3. nemzedékben alkalmazkodott a többségi etnikumhoz, a nagyobb és izoláltabb csoportoknál ez hosszabb ideig tarthatott.

---

¹⁷ A házaspár összes utódját gyermekeknek tekinthetjük, sőt a felnőtteket is, míg nem alapítottak saját családot. A vizsgált csoportban ilyen esettel nem találkoztunk. Az idősebb gyermekek azonban más parasztnál, illetve a katonaságnál szolgálatban lehettek, tehát nem biztos, hogy minden gyermek szüleivel együtt ment el. Ezen kívül ebben az időben sok árvával is számolni kell. Azt, hogy az árva gyermekeket (a legközelebbi rokonok után) az elsőként jobbágyok magukkal vitték, csak feltételezhetjük.

¹⁸ Az alsó-zempléni evangélikusokról 1749 – *Kalavský, M. Jazykové a náboženské zloženie obyvateľov Zemplínskej župy v polovici 18. storočia. Slovenský národopis* 39, 1991, 3–4, 373., térkép 4, táblázat 1.